

Kisebb közlések.

Szvorényi József. 1816—1892.

Jár a halotton, a ki él.

Arany.

Boldogult Szvorényi Józsefben a nagy idők egyik részesét tiszteltük, azoknak lelkes buzgalmával, sokoldalúságával és örök fogékony-ságával minden iránt, a mi új és igaz. S e tulajdonságok oly harmóniku-san ékesítik benne az emberszerető tanárt, hogy lehetetlen bármelyik irányú érdemeit is külön kiemelni a nélkül, hogy folyton az egész em-berre ne függesztenők szemünket.

Kezdetben a költés vonzotta őt, s a szépnek papja soha sem szuny-nyadt el benne. Első nagyobb műve, a Magyar nyelv ékeesszókötése,¹⁾ melylyel az Akadémiában 100 arany pályadíjat nyert, első sorban az irodalmi szépművek szolgálatában áll. E művét a tanár tanítványai számára is átalakítja, s benne egy maig használatos könyvvel aján-dékozza meg az iskolát. Kis idő múlva újra az iskolának dolgozik, s újra irodalmi kézikönyvet ír: A görög és római irodalom történe-tének főbb pontjait,²⁾ melyet, ma is használt Magyar olvasókönyvei (4 kötet, bevezetéssel a műolvasásról) és egész sor magyar irodalmi kézikönyv követett. (Magyar irodalmi szemelvények³⁾ megtoldva szó-noklat- s költészettannal s a magy. irodalom történetével az összes felsőbb osztályok számára. Ebből válnak ki az Irodalmi tanulmányok kézikönyve⁴⁾ s a Magyar nemzeti irodalom rövid ismertetése.⁵⁾ — Majd a tankönyvirásnál magasabb színvonalra emelkedve Örökzöldjeivel, Vit-kovics és Szemere Pál munkáinak kiadásával (1879 és 1890.) s egyéb dolgozataival gazdagítja az irodalmat. Ide vehetők emlékbeszédei Da-nielik János és Árvay Gergely felett.

E munkáiban Szvorényi szorgalmas gyűjtő, s a mit látszólag má-soktól készen vesz át, azt is megtoldja, igazítja, «át meg átelméli» saját énje szerint, tanítói, nevelői énje szerint. S nevelői buzgalma nem marad

¹⁾ Megjelent Budán 1846. — ²⁾ Eger. 1851. — ³⁾ Pest. 1867. Ma is használják. — ⁴⁾ Pest. 1868. — ⁵⁾ Pest. 1869.

pusztán a tankönyvirás mellett, hanem külön munkával is gyarapítja neveléstani irodalmunkat: a Gyakorlati tanácsokkal a házi és nyilvános nevelés körében,¹⁾ melynek folytatásai azok az iskolai egészségügyből merített felolvasások, melyek az egri cist. gimnázium két utolsó értesítőjében jelentek meg.

S ahogy két rétege van irodalmi munkásságának, úgy a nyelvészetben is nyelvtaníró s s egyszersmind a tudománynak is művelője. Nem bizonyos, hogy eleve nyelvésznek szentelte magát, s tán még akkor sem tekintette magát annak, midőn 1848-ban az Akadémiában székét a magyar közmondásokról szóló értekezéssel²⁾ foglalta el. De a sikerek s a nép nyelvében való ritka jártassága egész életére ide bilincselték.

Ékesszókötésében még csak mint eszközzel bánik a nyelvvel s a Közmondások szellemében szintén csak eszköz az, tükör, melyben a nép szellemét akarja megpillantani. Mint a (német-magyar) Tudományos műszótár³⁾ szerkesztőtársa már nyelvész (1854—6), a «grammatica, orthographia, stilistica, ars declamatoria» műszavait állapítja meg a cs. k. közoktatási miniszterium megbízásából az 1853-ban megjelent német-cseh tud. műszótár vezérfonala után. A nyelvújítás teljes diadalmának idején elég óvatos szóalkotó. Ezután nyelvтанát írja meg,⁴⁾ egy darabban 3 osztály számára (368 l.) Irodalmi kézikönyveiben bő magyarázatokat szentel a nyelv és nyelvészet történetének, s Szemere kiadásában is alkalma van a nyelvújításról szólni. De még ezt megelőzőleg, a mint a Nyelvőr megindultával a visszahatás a nyelvújítás kikapásai ellen napirendre került, Szvorényi igazságszeretével, fogékonyságával, de talán a barátságos érzés következtében is, mely az új irány vezetőihez fűzte, — épen úgy, mint egykor a réginek főembereivel barátságban állott, — indítva érezte magát az igazságot meghányi-vetni, s álláspontját tisztázni az új áramlatok között. Megírta tehát (Fejlődési tünemények a nyelvben cz. a.⁵⁾ a nyelvújítás történetét, szerető szemmel tekintve a nyelvújítók helyzetét, «jogosult harczát» s kimondva, hogy hasonló körülmények között ma is nyelvújítókká válnánk valamennyien, csak eljárásunk lenne más. De épen mert az eljárásnak másnak kellene lenni, híven és részletesen kifejti az újítók tévedéseit, s arra a következtetésre jut, hogy e tévedések rontásától meg kell tisztítani a nyelvet: egy század rohamos újításából egy másik század óvatosan válaszsza ki a rontást s pótolja helyessel, s akkor a nyelvújítási harcz nem volt hiábavaló

¹⁾ Budapest. 1890. — ²⁾ «A magy. közmondások és példabeszédek szelleme és vegyes elemeiről». — ³⁾ Megj. 1858-ban.

⁴⁾ Pest. Heckenast. 1861. Ebből adta ki egy névtelen az Igeragok és igeragozás átnézetét Szvorényi nyomán, Pozsony, Schreiber A. 1863.

⁵⁾ 1877. Egri cist. főgimn.-értesítője és különnyomat: Pest. Aigner.

küzdelem. Így tudta az új iránt legfogékonyabb korszak gyermeke mindig megérteni a kornak haladását, s így tudott mindenik emberöltőnek társa lenni. Föl is kereste a Nyelvőrt számos felvilágosítással, helyreigazítással és szorgalmasan s tudományos kritikával gyűjtötte kedvelt palóc nyelvének adatait, melyeket azonban nagy kárunkra nem dolgozhatott fel. 1889-ben a közmondások szelleméről való ifjúkori értekezését adta ki újra, átdolgozva, javítva s bővítve: A m. nép eszejárása és eszmeköre, közmondásaiban és egyéb elmeműveiben elétüntetve.)* Utolsó nyelvészeti dolgozata a Hunfalvy-Albumban jelent meg 1890-ben «Magyartalansági parányok» cz. a.

Szvorényinak minden műve korának színvonalán áll, Nyelvtanában meg is előzi azt.

Ismeretes, hogy Révai halálával mily árván maradt nyelvtudományunk a mondattan terén, melyet ő már ki nem dolgozhatott. Hívei elfogadva az ő elméletét, a mondattanban nem találtak tekintélyt, ki őket vezetne, kiből ők megbízhattak volna. Így azután, mikor id. Szász Károly (1839.) a beszédrészek meghatározását a mondatból hozza le, szava elvész a pusztában. Fogarasi nevezetes nyelvtanában (1840) egyáltalában nincs mondattan, az akadémiai Magyar nyelv rendszerében is hiányzik az összetett mondat (1846), mely az ékes szókötésbe van utasítva. Sőt Ihász iskolai nyelvtana is (1852. a Magy. nyelv rendszerének iskolák számára való rövidítése) csak az 5-ik kiadást bővíti mondat-tannal (1857.). Szvorényi ezen előzmények daczára nemcsak teljes mondat-tant ad saját erejéből, hanem a mondattani ismereteket a nyelvtan első szakaszává teszi és «egész nyelvtanítását átszövi a szóviszonyítás [=mondattan] vonalaival.» Ily módon úttörője lesz annak az iránynak, mely később a mondatnak még nagyobb szerepet juttatva azt az egész nyelvtani rendszer alapjává teszi. S a mennyiben ez az irány még ma sem kristályosította meg végkép rendszerét és sokak előtt még ma is rászorul az Utasítások részéről a hivatalos védelemre: Szvorényi művével egy ma is tartó munkának, küzdelemnek adta meg első lökését. Egyébként is sok önállóságot fejtett ki. «Számba veszi», hogy «nyelvünk felmondja a régi grammatikai keretet», s fő tekintetet szentel a módszernek, hogy «a nyelvtani alakok élettelen halmazát ne a beszédnek szertehányt töredékeiül, hanem létszerves összefüggésükben» tüntesse fel, s a nyelvtan «értelmet és életet nyerjen.» Gyakorlatilag kezeli ezt és elemző alapra állítja s mond a módszer tekintetében is olyat, mit ma is alig győznek az Utasítások ajánlani s nem győz az élet megvalósítani: hogy t. i. «anyanyelvünknek összes nyelvtanításunk alapjául kellene szolgálnia.»

*) Az egri cist. gimnázium értesítőjében.

Természetesen azt a művet, a mit egy emberöltő sem fejezett be végkép, nem viheti mindenütt keresztül. A ragozást és szóalkotást (összetétel és képzés) egy «szakasz»-ba foglalja, (a 2.-ba) mint «alaktant», míg a mondatant két külön szakaszba választja szét (3. s 4.) a «szók viszonya a mondatban» s a «mondatok viszonya a beszédben» címek alatt. S a szókötés vonalaival való átszövés is a szoros mondatanon kívül (itt is vannak következetlenségek) csupán a régiekkel összehasonlítva jelent valamit, különben az idegen nyelvtani keretek lerontásával egyetemben inkább csak lobogó-kitűzés, mint diadalmas roham. De a lobogó ki volt tűzve, s már a második századnegyedik törekszik utána.

Az első kiadást Hunfalvy Pál a Magyar Nyelvészetben (VI. k.) megbírálta, s igen érdekes, mily híven hallgatott a gyakorlati nyelvtudós az általánosabb tudomány kifogásaira. A bírálat nagy örömmel vette a művet, de nem kimélte a szerzőt (a szóképzéstanban) gyökérig metsző javaslatoktól sem. És Szvorényi ellenbírálat helyett — beállt annak idején Hunfalvy tisztelői közé, cikket írva Albumába.

Külső sorsa is változatos volt a nyelvtannak. Már 1864-ben a kartársak szavára hallgatva kisebb kiadást rendezett belőle Szvorényi két kötetben (191 és 111 l.), mely mellett azonban a nagy is fenmaradt s 1876-ban 4. kiadását is megérte. A kisebb kiadást 1871-ben még népiszkolai könyvvé is átdolgozta «a főelemi fi- és leányiskolák s növeldék használatára». Könyvei rendkívül elterjedtek és sokáig uralkodtak az iskolában, de mikor a 70-es évek vége felé egészen mondatnyi nyelvtanok jelentek meg, majd pedig a 80-as évek elején, az Utasítások három helyett csak egy évre szorították a rendszeres nyelvtan idejét, Szvorényi elméletét tovább fejtvén félreállt művével s a maga iskolájába is a haladó új munkát vette be, jóllehet oly könyvek, melyeket már ő elavultakká tett, új meg új tapasztékokkal ragasztva be magukat máig sem tettek le a küzdelemről.

Tagadhatatlan, elavult Szvorényi nyelvtana. A «fogalmak és gondolatok beszédbeli viszonya» helyett a mondat mint beszédbeli egység lett a nyelvtan kiinduló pontja, sőt alapja; a «vonzatos» felfogás, a szabályok előrebocsátása, utólagos megvilágítása, a szerző-csinálta példák s a begyakorló (utólagos) elemzés, ép úgy a megszámlálhatatlan apró szabály (a szorgalmas gyűjtő tévedő erénye) és sok egyéb lejárt magát; ma már más szemmel nézzük a nyelvet, mint az ő nyelvtana. A szóképzésben pedig (szintén Révai árvája) már Hunfalvynak alapos kifogásai voltak, de hiába szabta ki világosan a szóképzés körét és feladatát: Szvorényi, az Ékes szókötésnek irodalmi hajlandóságú szerzője, a stilisztikus nyelvész, a lelki mozzanatok buzgó figyelője nem tudta, vagy nem akarta ezt a fejezetet is át meg átélmélni, s csak az apróbb észrevételeket

vette figyelembe rövid törlésekkel. Így hát elavult az ő műve, mint a hogy a nem javított épület hamarabb elévül, de Szvorényi elégedet-ten állhatott félre, mert azzal az érzéssel tehette ezt, hogy ha t o t t, s az új kornak magassága az ő vállain is emelkedik.

KALMÁR ELEK.

Magyar műveltségi szók kaukázusi nyelvekben. A lefolyt év őszén Zichy Jenő gróf néhány száz szóból álló jegyzéket és nyelvtani példamondatokat másoltatott le Erkert R., Kaukázus egykori kormányzójának nyelvészeti gyűjtéseiből, melyeknek kéziratát nekem azon megbízással adta át, hogy vizsgáljam meg, vajjon nem találkoznak-e benne egyező elemek a magyar és vele rokon nyelvekkel. Mert hogy vándorlásai folyamán voltak a magyaroknak (s esetleg más rokon népeknek is) történeti érintkezéseik kaukázusi népekkel, világosan bizonyíthatják az avar és kabardini népnevek, továbbá *Mažar* város romjai s a néphagyomány, melyekhez több etnográfiai mozzanat is csatlakozik. Hogy az esetleg található nyelvi egyezésekre vonatkozó sejtélem nem volt egészen alaptalan, mutatják a következő adatok, melyek közé néhány más ugor nyelvből is vettem föl egyes szókat:

Magy. holló; éjsz. vog. *ɣulaz*, tavdai *khulɣz*, kondai *khwo-léz*; éjsz. osztj. *ɣoléz*, *ɣuléz*, szurguti oszt. *kólak*, *kólank* rabe: cserkesz *ɣulaz*, avar *ghélo*, kabardini *kauz* és *kutaka* rabe.

Magy. kutya. kuvasz; vog. *kūtuv* eb, mordÉ. *kulka*, mordM. *kutu-lefks* kutyakölyök, votj. *kuča-pi*, zürj. *kīci* id.: avar *khuča*, *quazi* hündin, cserkesz *ɣabzu*, kabar. *ɣabze* id. | *huj*, *hoj* hund.*)

Magy. só (*sav-*); kondai vog. *šák*, *šäj*, középlovzvai *šez*, tavadai *čüž* só; osztják-szamojéd *sak*, *seak*, *šak*, *šeak*, *šeäk* id.: cserkesz *šugho*, *šugu*, kabar. *šugh* id. || cserkesz *šurró* = szamojéd *sear*, *sēr*, *siro* id. V. ö. kirgiz *sur* sós (солёный), *sor* sós tó, mocsár (соленая грязь; болото, главная часть которого состоитъ изъ глины, пропитанной солью). Budagov. I, 674.

Magy. kölyök; zürj. *kolk* tojás: kabar *kéliké* ei.

Magy. fecske; finn. *pääsky*, mord. *pizgata*, *pezgun*, votj. *poški* id.: kabar *ɣasɣa* nachtigall.

Magy. hattyú; vog. *ɣatañ*, osztj. *ɣöteñ*: kabar *ɣače* schwan.

Magy. üsző; finn *vasa* rénborjú, mord. *vas*, középlovzvai vog. *rosi* borjú; zürj. *oš*, votj. *oš* ökör, déli vog. *vaška*, *uška* id.: kabar *vyš* junger stier.

Magy. egér; déli vogul *täñer*, mord. *šejer*, zürj. votj. *šir* id.

*) NB. Az agár neve az avar nyelvben *egér* (gen. *agril!*). Vö. a Vámbery említette kirgiz *igär*-t (s az oszm. *zagar*-t; de ez talán csak amolyan *zorszag*-féle átalakítása a m. *agár*-nak; a szerb *ogar* is a m. *agár*-ból való). — S. Zs.

stb. (l. MUGSz.): cserkesz *cierro maus*, *šage*, *šuaje ratte*, kabar *žugo*, *džygho maus*, *ratte*, avar 'unkhe id.

Magy. **tűz**; vog. *taut*, szurguti osztj. *tüget* (stb. ugor *t.g.d.*); szamojéd *tuj*, *tū*; tunguz *togo*, mandsu *tura*: avar *tea*.

Magy. **kert**; «bekerített hely, udvar» (székely *barom-kert*): vog. *kärtü* kert; udvar (орпаша; дворъ); osztB. *karta* hof; zürj. *gort* haus, votj. *gurt* dorf; haus; mord. *karda* istálló: cserkesz *koaže*, kabar *quaže* dorf. A hangmegfelelésre nézve v. ö. magy. *körte*: cserkesz *kuže*, kabar *guž* birne.

Magy. **tetű**; éjszaki vog. *takem*, irtisi osztj. *teudem* id. stb. (l. MUGSz.): cserkesz *debkedze* wanze.

Magy. **hajó**; vog. osztj. *žap*, *lhöp* stb.: kabar *kuōža* schiff.

Magy. **sekély** (víz) seicht, untief: v. ö. avar *ča'al* furt.

Vog. *hwons* karom, köröm, éjsz. osztj. *kunš*, zürj. *giž*, votj. *giži*, cserem. *kiž*, finn *kynsi*: kabar. *kunc* nagel.

Éjsz. osztj. *žoj*, *žuj*, *žō*, *žū* mann, männchen; vog. *žuj* männchen stb. (v. ö. magy. *him*): kabar *žūo*, *žū* männchen.

Vog. *šoš* farkas, votják *šoš* fenevad, finn *sute* (nom. *susi*) farkas: avar *což*, *cē* bär.

Vog. *suns*, *šuš* bolha, éjsz. osztj. *šunš* id.: avar *soansoa* wanze.

Finn *metsä* erdő, lp. *mece* id.: cserkesz *meze*, kabar *mez* wald.

Finn *maa* föld, vogul *mā*, *mā'*, osztjB. *mū*, *miv*, déli osztj. *meg*, *mez*, zürj. votj. *mu*: avar *megh* erde.

Finn *koto*, mord. *kut*, oszt. *kōt*, *žāt* zelt, haus stb. (l. MUGSz.): kabar *kete* stall.

Finn *käte* (*käsi*) kéz, magy. *kéz* stb. (l. MUGSz.): avar *ghez*.

Zürj. *nök* sahne, rahm, votj. *noki* félig köpült tejföl, íróval vegyes vaj, észt. vog. *nük* tejföl: avar *naž*, *nož* butter.

Votj. *seži* zab: kabar *zentze* hafer.

Zürj. *sör*, *zör* zab: avar *salur* id.

Éjsz. vog. *qysēr* róka, éjsz. osztj. *vožsar*, *ožsar*, irtisi osztj. *vajsar* id.: avar *ejer*, *cir* fuchs. Hogy az előbbi szavakban **sar*, **sēr* különálló szó lehet, bizonyítja szurguti osztj. *vokaj* fuchs. A pelimi vogulban is előfordul *voki* mint a medvének egyik neve.

Magyar műveltségszók eredetére nézve érdekes tanulságot tartalmaznak még a következő adatok:

Cserkesz *aše* ziegenbock, a magy. **őz** szóval egyeztethető.

Kabar. *apkj* glas; v. ö. magy. **üveg** (*éveg*, *ög*).

Kabar. *paacé'* schnurrbart, mely a magy. **bajusz**, *bajecz* eddig kellek meg nem magyarázott végzetére derít világosságot. V. ö. avar *migež*, *megež*, *mejež* bart, mely szó nyilván összefügg a tatár *mijik*, csuvas *mijiz*, oszmanli *bijik* schnurrbart és jakut *bitik* bart szókkal a magy. *bajusz* eddig is sejtett rokonaival.

Kabar *dé* nuss, avar *teulathlo* wallnuss, cserkesz *deži* id. V. ö. magy. **dió** (*gyívó*, *dijó*). L. NyKözl. XX, 472. és XXI, 116. ll.

MUNKÁCSI BERNÁT.

Hunfalvy Pálról két külföldi nyelvész írt nekrológot, s ezekből közlünk itt egyetmást, különösen a mi nyelvészeti működésére vonatkozik.

Misteli Ferencz, a jeles baseli nyelvtudós és Akadémiánk külső tagja, az Allg. Schweizer Zeitung 1892-iki 55. száma mellékletébe írt egy szép megemlékezést, melyben a többi közt ezeket olvassuk:

«A mult év végén vesztette el Magyarország Hunfalvy Pálban leghíresebb nyelvészét és ethnologusát. Jelentőségét mi annyival inkább elismerhetjük, mert abból a derék százsz fajból eredt, melyet a XII. s XIII. sz.-ban telepítettek a magyar királyok Szepes megyébe, mely a munkás karjaival kiirtott erdők helyén gyorsan fölviruló városok egész sorozatát alapította... A Hunfalvy, tkp. Hunsdorfer név a Kézmárnk melletti Hunfalura utal, melyet már rég kapcsolatba tettek a hún-mondákkal. Nevezetes véletlen, hogy éppen onnan származott annak a családjá, ki a leghevesebben támadta meg ama legendák történeti értékét... Az urál-altaji nyelvek terén csak a szerencsétlen függetlenségi harc után működött, de ez a működése csakhamar fölkelte a külföldi tudósok figyelmét is, úgy hogy nem üres frázis, a mit a Hunfalvy-Albumban olvasunk: hogy t. i. «a tudomány akkor is, ha tárgya magyar, s ha magyar ember magyarul műveli, közkincsévé válhatik a tudományos világnak». Igaz, hogy H. működése tárgya már elő volt készítve: Schott Vilmos, a híres sinologus, már kiterjesztette bűvárlatait az urál-altaji nyelvek nagy birodalmára, s a nagy Grimm Jakab már 1846-ban rámutatott a Kalevalára s közölt belőle mutatványokat; ezt is őszintén elismeri az Album. 1855-ben alapította meg H. a Magyar Nyelvészeti cz. folyóiratot, melyben számos értekezést tett közzé. Kiváló hatással volt rá a tudós Regul Antal, kinek halála után (1858) magára vállalta vogul gyűjtéseinek földolgozását. Így adta ki a teremtésről való vogul mondát, e nyelvnek első hiteles szövegét, mely nagyérdekű nemcsak nyelvi, hanem mythologiai tekintetben is, továbbá «A Vogul Föld és Nép, A Kondai Vogul Nyelv, Az Északi Osztják Nyelv», cz. munkáit. Bebizonyította, hogy a vogulok osztjások legközelebbi rokonok a magyarokkal, s ezeknek büszkesége — a tudományos igazság érzetétől mérsékelve — elismerésre méltó egykedvűséggel fogadta a nem nagyon előkelő atyafiságot. Ha még megemlítjük «Utazását a Balt Tenger vidékein» és Finn Olvasókönyvét (melyre gyakorlati berendezéseért szívesen emlékezem): akkor kielégítő képet adtunk élete második korszakának tudományos munkájáról... Az alapos tanulmány mindinkább a finn hypothesishez vonta, melyhez ma a legilletékesebb tudósok ragaszkodnak, első sorban Budenz és isk o-

láj a. 1875 óta H. működésében a nyelvészet háttérbe szorult s e tért Budenznek engedte át. Némileg elkésve jelent meg 1884-ben Nyelvtudomány és Nyelvtanítás cz. füzete, melyben az újabb fölvetéseket s irányokat bírálja . . .

[Itt érinti Misteli a nyolczvanas évek török-ugor háborúját, továbbá H. etnogr. és történeti munkásságát, kivált a székely és oláh kérdésekben való állásfoglalását.] . . . A munkás élethez befejezése is méltó volt. Két nappal halála előtt általános részvétel közt ülték meg ötvenéves örömnünapját. Ugyanazon a napon vitatkozott még egy ifjabb nyelvész, Simonyi Zsigmonddal (kinek az Album megküldését köszönhettem) a magyar igeidők használatáról s fejtegette neki, milyen kívánatos volna föleleveníteni a régi nyelvmélekek pontos időhasználatát. — Ha ilyen ember pályáját tekintjük, ki óhajtana az úgynevezett nyugalmat s nem inkább életerőt, hogy utolsó órájáig dolgozhassék ?»

Setälä Emil, az ismert finn nyelvész, szintén megemlékezik Hunfalvy Pálról a Valvoja (virrasztó, figyelő) nevű finn folyóiratban *Kaksi unkarilaista kielentutkijaa* vagyis «két magyar nyelvtudós» czíme alatt (a második, a kiről ír, Budenz József). Elmondva életrajzát, különösen kiemeli Hunfalvynak a finnség ismertetése körül való buzgókodását:

«Hunfalvy volt az első magyar, a ki lehetségesnek tartott bizonyos szellemi közösséget a magyarok és finnek közt. Egy 1866. X/14. kelt levelében, melyet a korán elhalt Blomstedt O. finn nyelvészhez intézett,*) világosan kifejezte ezen szellemi kapcsolatról való gondolatait. Azt írja, hogy Blomstedt magyarországi útjával bizonyára mintegy hidat akart építeni azon a nagy folyón át, mely a finneket elválasztja a magyaroktól, — s aztán így folytatja :

A mi Európánkban a nagy nemzetek mindig jobban tömörülnek s ezentúl állami egységekül akarnak föllépni. A nagy germán népesalád s a végtelen szláv világ közt vannak a finnek legközelebbi rokonaikkal s a magyarok minden közelebbi rokonság nélkül mintegy oázok a nagy földség közepett. Semmi képzelhető események nem tehetik lehetővé e két oáznak földrajzi érintkezését: de a szellemi, tudományos érintkezést semmi képzelhető esemény meg nem gátolhatja, az egyiknek vagy másiknak elpusztulásán kívül. A mennyire a történelmet ismerjük, egy nép sem, még nagy-kiterjedésű nemzet sem lehet bizonyos halhatatlansága felől; de másfelől meg azt mutatja a történet, hogy kisebb népeknek is van annyi szellemi erejük, hogy kivívhatják helyüket az emberiség történetében és megtarthatják, ha egyszer kivívták. Akár van már ilyen helyük a finneknek s a magyaroknak, akár még csak most kell

*) Setälä Jalava Antal szívességéből fölhasználhatta Hunfalvynak és Budenznek Blomstedt-hez intézett leveleit.

megszerezniök: a szellemi kölcsönhatás minden esetre csak gyarapíthatja szellemi erejüket. S azért a finnek s magyarok közti folyónak áthidalása annál kívánatosabb.

Ez az áthidalás nem csak képzelhető, hanem végre is hajtható, ha kegyeteknél a tudósok foglalkozásuk tárgyává, még pedig r e n d e s tárgyává teszik a magyar nyelvet és irodalmat. S hogy ez mentül előbb meglegyen, azon kegyetek Finnországban bizonyára erősen dolgoznak, valamint mi is Magyarországon ugyanazon célra törekszünk.

1869-ben Hunfalvy utazást tett északon, hogy megismerkedjék a finn és észti viszonyokkal. Megfigyeléseit 1871-ben két vaskos kötetben tette közzé («Utazás a Balt-tenger vidékein») s később németül is kiadta . . . Hallottam valakitől, a ki akkor Hunfalvyval érintkezett, hogy nem győzte csodálni éles megfigyelő képességét és érett ítéletét. . . A finn történetet és életet nem csak kritikával ismerteti, hanem egyszerűs mind a tárgy iránti szeretettel. . . Hogy könyve a nagyobb magyar közönség körében kevésbé van elterjedve, azt nézetem szerint — leg alább részben — a szerzőnek némileg merev, nehezen olvasható stílusa okozza . . . Még egyszer (1881) ismertette H. a finn viszonyokat «A Magyar Tudományos Akadémia és a Szómi irodalmi Társaság» című felolvasásában, melyben összehasonlítja a magyar és finn történelmi és irodalmi viszonyokat azon alkalommal, hogy a M. T. Akadémia és a Finn Ir. Társaság egyazon évben ülték meg alapításuk 50. évfordulóját.

Ha szemügyre vesszük Hunfalvy tudományos munkásságát, azt látjuk, hogy 3 első sorban a történet bűvára volt. Nyelvtudománya is voltaképpen a történettudomány szolgálatában volt: a magyar nyelvet azért hasonlította össze rokonaival, hogy földerítse nemzete eredetét és viszontagságait, mert, a nyelvek a népek eredete kérdésében legmegbízhatóbb tanúk és legpártatlanabb bírók, a történelmi emlékek, a krónikák elbeszélései csak az ő tanuskodásuk által válnak érthetőkké.

A nyelvészet terén Hunfalvy részint mint leíró, anyagközlő, részint mint összehasonlító nyelvész szerepelt. A nyelvanyagot, melyet közölt, nem maga gyűjtötte, s ez a körülmény ártalmára volt közléseinek. Azonban vogul és osztják nyelvtana és szótára minden esetre fontos volt a tudományra nézve, mert hosszú ideig egyetlen volt a maga nemében. — Nyelvhasznításában Hunfalvy legtöbbször megelégedett a hasonló mozzanatoknak egymás mellé állításával, a nélkül hogy útmutatásuk szerint következtetéseket vont volna a nyelvnek fejlődésére s a nélkül hogy a különböző alakokat visszavezette volna bárminő egységes alapformára. Nyelvtudományi álláspontját igen jól föltünteti Nyelvtudomány és nyelvtanítás című könyve, mely 1884-ben jelent meg, mikor tulajdonkép már évek óta abbahagyta a nyelvészet mű-

velését, s mely lényegében az új iskola emberei ellen volt intézve. Hunfalvynak különös megbotránkozás köve volt az, hogy az új iskola a magyar «szótöket» magánhangzó-végűeknek állította. Nem tehetem, hogy ne idézzem e vitairatból a következő kis részletet (4—5. l.):

Simonyi kérdi, bebizonyítottam-e, hogy a finn és lapp *kala, vere*-féle nominativusokban [sic!] az *a e* véghangok úgy járultak hozzá utólag a szókhöz, s hogy a magyar *hal, vér* stb. maradtak-e meg eredeti rövidségükben? — Valóban, ezt én sehol sem bizonyítottam; mert én arról sem szóltam még sehol és soha — tudtomra —, hogy a magyar nyelva finn-nél ifjabb, vagy neki épen fia volna. Csak ezt vallom, legalább erről vagyok meggyőződve, hogy régiesebb állapotú a finn nyelv, mert más-salhangzói kevésbé vannak kifejlődve, mint a magyar nyelvéi. De az egyik nyelvnek a másik előtt való korbeli elsőségéről mitsem tudok. — — — Nézetem szerint tehát a finn *kala vere talve* stb. kéttagú szók egyenlő korúak, egyenlő jogúak s egyenlő jelentésűek a magyar *hal vér tél* s a vogul *kul vur tal vagy tél* szókkal.

Látjuk ebből, hogy a fejlődés kérdése, az alakok egymáshoz való viszonyának kérdése Hunfalvy előtt nem volt világos.

El kell ismernünk, hogy H. nyomozásaiban buzgón törekedett az igazságra, nem hizelegve semmiféle hiúságnak. Valamin az oláhoknak állítólagos római eredete ellen küzdött, ép úgy síkra szállt a magyar krónikásoktól koholt hún mondák ellen. Nem törődve avval, hogy Magyarországon a nagy közönség rokonszenve nem a finn-ugor rokonság részén volt, bátran lépett föl ezen elmélet leglelkesebb előharczosául. Hunfalvy halhatatlan érdeme fog maradni mindenkor, hogy Magyarországon ő keltette új életre a finn-ugor tanulmányt és hosszú ideig ő volt legelső oszlopa. A magyar s oláh történet terén való bűvárlatai a történettudósok körében tették maradandóvá nevét.»

Ide csatolunk még **B u d e n z J ó z s e f** hagyatékából egy vázlatot, mely előkészületül szolgált a Hunfalvy Pálról mondandó emlékbeszédhez :

«Hunfalvy Pál tudományos működésének egyik legnevezetesebb ágát teszi a magyar nyelvészet, melynek terén mint reformátor, egy új, valójában tudományos iránynak meghonosítója s a magyarra nézve megteremtője lép föl ezelőtt negyven esztendővel.

Egykor majdnem úgy volt, hogy az újabb kor egyik fényes eredményű tudományának, az összehasonlító nyelvtudományának magyar tudósok lesznek a kezdeményezői, a magyar nyelv összehasonlító fejtegetésével mutatván meg, mily messzeható tanulságot nyújt a nyelv-rokonság megállapítása és adatainak módszeres alkalmazása az igazán tudományos, azaz a történeti fejlődés földerítését célul kitűző nyelvtudománynak. Sajnovics, Gyarmathi s kivált Révai összehasonlító kísérletei, a finn-ugor nyelvek körében megelőzték idő szerint Boppnak

munkáját (Conjugationssystem 1816) mely az indogermán összehasonlító nyelvtudomány bölcsőjévé lett — s közvetve a szélesebb körű újabb nyelvhasználó mozgalmak megindítója. Fájdalom, az akkori magyar tudósoknak nem lett közvetlen magyar utódjuk — s a zsenge új tudomány csakis zsengek maradt, nem gyarapodván azután ki is halt a magyar tudományművelés mezején. Szerencse, hogy legalább a külföldön hatott valamennyire talán a Révaiék példaadása is, de főleg az indogermán csakhamar megerősödött nyelvhasználás — úgy, hogy a magyar nyelv szélesebb rokonsági köre is részesült összehasonlító tárgyalás útján való megvilágításban. Ez jelesen Schottnak az érdeme, ki az altaji nyelvcsalád tagjait fölismerte és a magyar nyelvnek is egyik altaji csoportban, a finn-ugorban jelölte ki helyét. — Fölkarolták az új tudományt, már nemzeti érdeknél fogva, a finnek is: Kellgrén (Finnische grammatik mit rücksicht auf den ural-altaischen sprachstamm) — és a ki e tudománynak széles nyelv tanulmányai által újabb tápláló anyagot szerzett, Castrén. De egyidejűleg ezzel, már magyar részről is történt egy fontos lépés Reguly tanulmányútjával, mely több ugor nyelvnek bővebb ismeretet szerzett s jelesen fölfedezője lett éppen a magyar szempontból igen fontos vogul nyelvnek. Megért itt lassan az idő, hogy a magyar nyelv rokonság tanulmánya, melyet [majdnem egy] századdal előbb, magyar tudósok kezdeményeztek, s melyet utának mások tartottak fönn és ápoltak annyira-mennyire, megint helyet foglaljon a saját hazájában, hol már csak a nemzeti tudományos érdek is a legmelegebb ápolást ígérte. S úgy is lett. De a ki befogadta és ápolta, az eleinte csak egy férfi volt: Hunfalvy Pál, a kinek nem kis munkájába került, míg az új jövevényt annyira nevelte, hogy a magyar nyelvtudományban lényeges és mellőzhetetlen tényezőnek ismertette el.

Méltán mondható ő ezen újabb nyelvhasználás megalapítójának, mert az ő magyar elődei mégsem mehetek túl többé-kevésbé gyarló kísérleteken, s az időközben támadt altaji nyelvhasználás (Schott) nem állította előtérbe a magyar nyelvet. Bámulatos lankadatlan munkát fordít ő a hasonlítás nagy terével való megismerkedésre s e mellett folyton az ő körén kívülre is terjeszti a tájékozódást mindarra, a mi csak valahogy kapcsolatba hozatott az altajisággal: Müller M. szélesebb turáni-ságára, az ékiratokra, a dravida nyelvekre.

Legtüzetesebb gondját fordította a magyar-ugor nyelvhasználás ismeretanyagának gyarapítására. Azt a kincset, melyet Reguly hozott nyelv- és népkutató uráli útjáról, de a melyet maga nem volt szerencsés előttünk kitérni és tudományunk számára értékesíteni: azt ő nagy és fáradságos tanulmánnyal megnyitotta s a vogul textusoknak első gyarapítója lett. E részben Reguly — a míg élt — csak kevés segítséget nyújtott: egy mondat olvastatott vele, a többire nézve kénytelen volt — csak Regulynak szótári jegyzeteivel élve s a nyelv grammatikáját csak maga fejte ki — behatolni az amúgy homályos textusok értelmébe. Hasonló munkát végzett néhány osztják monda textusán is, bár itt a segédesszók még gyarlóbbak voltak. Szintén vogul-osztják ismereteinket bővítette a kondai-vogul Máté-fordítás nyelvészeti földolgozásával s midőn némely textusokból és orosz-osztják szótárból összeszerelte az északi-osztják nyelv grammatikáját. — Számtalan cikkben foglalkozott a szoros magyar nyelvészettel, mindig a nyelvtörténeti irányt sürget-

vén és példákkal mutatván, a melyek közül csak az igeidők kérdéséről való tanulmányait említem.

De ő a nyelvészeti kutatásnak alkalmazását is szem előtt tartotta: őstörténeti kérdéseket is fejteget a nyelvészeti adatok segítségével, történetileg érdekes neveket magyaráz (pl. a *magyar* szót), a magyar nép történeti alakulását vizsgálja, — s ebből végre teljes rendszeres munka kerekedett, Magyarország Ethnographiája. Végre tisztán néptörténeti nyomozóul is működött, a miről becses értekezések és munkák tanuskodnak (Anonymus hitelességéről, a székely és rumun nép eredete kérdése, végre a rumun nép története), de ezek méltatását már másokra kell hagynom.

H. tudományművelése több-oldalú volt, bár ő nála kapcsolatos a menete és fejlődése. Kiinduló pontja a nyelvészeti kutatás, de ez főképen tájékoztató és irányadó, bár alig fordult elő magyar nyelvtudományunkban kérdés, melyhez hozzá nem szólott volna, — még a népköltési műformát is érintette (Ahlqvisttal való vitája az alliterációról,¹⁾ a Kalevala). — Különböztet az sem hanyagolta el, a mivel akadémiai működése kezdődött, a régi klasszikus irodalom tanulmányát (a Kisfaludy-Társaságban való működése).»

Glossarium. A Történelmi Tár utolsó füzetében (1893-iki évfolyam. Első füzet 1—32. l.) Sasinek igen életre való eszmét pendített meg. Sürgeti ugyanis egy glossarium kiadását, melyben a latin nyelven írt okleveleinkben és kútforrásainkban előforduló nemlatin szók betűsorrendben össze volnának állítva. Mintául szolgálhatna p. o. Brandl glossariuma,²⁾ a melyet Sasinek is több ízben idéz. Mondanom sem kell, hogy ez nem csak a történetbúvároknak, hanem nyelvészeinknek is nagyon hasznos munka volna: a Magyar Nyelvtörténeti Szótárt, a mely a latin nyelven szóló forrásainkból nem sokat közöl, ez a munka kiegészítené, sok szó történetére nagyon becses anyagot szolgáltatna, a melyhez most csak roppant fáradsággal juthatunk. Ha azért Sasinek cikkét nyelvészeinknek is figyelmébe ajánlom, nem hagyhatom szó nélkül Sasinek magyarázatait, és itt első sorban történetíróinkra vagyok tekintettel, a kiktől senki sem várhat olyan nyelvészeti készülséget, hogy biztos ítéletet képezhessenek maguknak arról, mennyiben lehet Sasinek egy-egy etymológiájában bízni. Hát bizony ki kell jelentenem, hogy semmit sem szabad neki elhinni, a mi nem magában véve oly annyira világos, hogy kétség nem férhet hozzá, vagy a minek helyességéről nálánál megbízhatóbb forrásból meg nem győződünk. Főlégsleg munkát vélnék végezni, ha végig mennék számos botlásán, csak épen jellemezni akarom a szerző teljes járatlanságát ezen a téren.

A magyar *ispán* szó valószínűleg a több szláv nyelvben található *župan* (ejtsd *zsupan*) szóból lett, ámbár föltűnő az első szótag *u*-jának elveszése. A *župan* szó eredete homályos, de annyi bizonyosnak látszik, hogy benne található *-pan* nem jelenthet urat, először mert a *pan* szó

¹⁾ A *Kivételár* című finn folyóiratban. — S. Zs.

²⁾ Brandl V. Glossarium illustrans bohemicomoravicæ historie fontes. Brünn, 1876. n. 8-r. XVI és 470.

a délszlávoknál merőben ismeretlen, másodszer mert alig lehet kétséges, hogy a *župan* szó csak továbbképzése a rövidebb szintén több szláv nyelvben elterjedt *župa* szónak, mely különböző időkben és helyeken más-más jelentést öltött: család, község, vidék, tartomány stb. Sasinek másképp magyarázza a szót. A 9. l. 3. jegyzetében ezeket mondja: «Mint-hogy ezen szó eredete szerint szláv, azt tartom, hogy csak szláv nyelvből világosítható fel. *Supan* úgy származhatott «*sü*» (con, mit, *сун*) és «*pán*» szavakból, mint *sü-sed* (Mit-bewohner, *szomszéd*) *sü-druh* (Mit-gesell), *sü-stava* (constitutio), *sü-hrn* (congregatio) stb.» Tehát a *župan* szó, mely mindig csak *zs*-vel hangzik, mert a latin okiratokban *supanus*-nak van írva, úgy magyarázható, mintha *szupan*-nak ejtenék! Hát van-e csak egyetlen egy példa is akár melyik szláv nyelvben, melyben abból a *szu-* (con-) szócskából valaha *zsu* lett volna?

Áttérek egy szóra, a melyről újabban is annyit írtak minálunk, hogy az ember azt hihette, no ezzel már tisztában vagyunk. Én a «Szlávság a magyar keresztény terminológiában» című értekezésemben azt állítottam, hogy a magyar *szolozsma* semmi egyéb mint az egyjelen-tésű ószlovén *služiba* (ejtsd *szluzsba*).

Újabbán ezt megint kérdés tárgyává tette valaki és Szarvas a Magyar Nyelvőr tavali évfolyamában (374—379. l.) hosszú cikkben elmondta, hogy mikép kételkedett összeállításom helyességén és mikép győződött meg arról, hogy mégis csak igazam van. Szarvas döntő bizonyítékul Endlicher Rerum Hung. monumenta Arpadiana című gyűjteményéből idéz egy helyet, mely egy 1234-ben kelt oklevélben található és emigy szól: nec u i c t u a l i a bani, quæ *zobusmoa* uocantur, dare teneantur. Ezen a helyen a *zobusmoa*, *szolozsma*, még világosan szolgálatot (servitus, «szolgálmány») jelent és összefüggése az ószlovén *sluga*-szolgából származott *služiba*-val egészen átlátszó. És most már hadd lássuk, mit csinál Sasinek e szóval. Érdekes mindjárt az alakok sorozata, a melyet fölállít: «*Zulusina*, *zuluzma*, *zobusmoa*, *zalusma*, *zobusma* etc.» Nem nagy gyakorlat kell ahhoz, hogy az ember sejtse, hogy az első helyen álló «*Zulusina*» nem lehet egyéb toll- vagy sajtóhibánál *Zulusma* helyett. De nem így Sasinek! Rá sem hederít a rendesen ismétlődő *-ma* végzetre, hanem belekapaszkodik abba az egy hibás *Zulusina*-ba és azt süti ki, hogy e szó descensus-t jelent és hogy a tót *zolazit* leszállni igéből származik! És ezt mind egy toll- vagy sajtóhiba, no meg egy félreértett hely kedvéért. Sasinek ugyanis egy 1267-ben kelt oklevélben azt találván, hogy «a solutione descensus Banalis, quod *Zulusina* dicitur», a descensus-ra vonatkoztatja a *Zulusina*-t a helyett hogy a solutio-ra, pedig világos, hogy *Zulusina* csak hibás olvasás *zulusma* helyett és hogy a descensus Banalis a «solutio»-nak csak egy része (v. ö. Czinár indexében: *Zobusma*, v e c t i g a l Bano præstandum 1275).

Még csak egy helyet iktatok ide — furcsasága miatt. «*Waic*, mondja Sasinek a 6. l., Sz. István keresztnéve, mely nem más, mint *Wác*, *Wácslav*, *Wenceslaw*. Ilyen nevet viselt azon remete is, kiről *Vác* város nevezetett. Minthogy németben nincs accentus, ez «i» betű által pótoltatott. Midőn Sz. István elfogadta az uniót a római pápával, keresztnéve latinra fordíttatott. Így vélekedett Ipolyi szintén.»!! Ehhez talán nem kell kommentár, csak azt akarom hozzátenni, hogy Sasinek a jegyzetekben bővebben magyarázza a dolgot. A 3. jegyzetben azt

mondja: «*Wáclaw* az utolsó rag (?) elhagyása után *Wác*. A *szlav* rag hasonlóképen elhagyatik kútfőinkben más neveknél is; p. o. *Gesa-slav*, *Belo-slav*.»! Erre csak az a megjegyzésem, hogy az egészen önkényes, semmivel sem bebizonyítható állítás, hogy a magyar a szláv nevek *szlav*-ját egyszerűen elhagyta volna (v. ö. a *László* nevünket, mely *Vladiszlav*-ból lett). A szláv nyelvekben a *szlav*-val összetett nevekből igenis képződnek becéző alakok, de soha sem úgy, hogy a *-szlav* egyszerűen elosnék, így pl. a cseh *Václav* (= *Vác-slav*)-ból igenis képez *Vašek*, *Vašík*, *Váša* kicsinyítőket, de *Vác*-féle képzést egy szláv nyelvben sem találunk. Ha tehát a «*Waic*»-ot szabad is volna *Vác*-nak olvasni, ezzel semmikép sem volna e név eredete megmagyarázva. A mi pedig a *Václav* etymológiáját illeti, több mint kétséges, vajjon valóban összefügg-e a *ρένεα* *στέφανος* szóval, a mint Sasinek a 6. jegyzetben fölteszi.

Visszatérek oda, a honnan kiindultam. Sasinek azt mondja, hogy kívánatos volna egy glossarium összeállítása, a melyben az ember könnyen megtalálhatná, hogy egy-egy nemlatin szó, a mely latinul írt forrásainkban előfordul, mit jelent és honnan származik. Azt hiszem, az a szójegyzék, a melyet Sasinek összeállított és a Történelmi Társaság közlött, fogyatékosága mellett is, elég világos képet adhat arról, hogy mit kellene körülbelül a glossariumba fölvenni és hogy milyen rendkívül hasznos munkát végezne az, a ki alapos tanulmányok után ilyen munkát kiadna.

Dr. ÁSBÓTH OSZKÁR.

Olasz szavainkhoz. Addig is, míg bővebben méltathatjuk Kőrösi Sándor fiumei programmértekezését («A magyar nyelvbeli olasz elemek» 1892.), összeállítunk egyes olasz eredetű szokat, melyeket Kőrösi nem vett figyelembe:

Ampolna: ol. *ampolla*. A magyar alakot talán *-ina*-képzős olasz kicsinyítő formából magyarázhatni, s talán ugyanígy viszonylanak a *kápolna* és *ángolna* szók az olasz *capella* és *anguilla* formákhoz.

Angária járandóság: ol. *angaria* frohndienst; schatzung, zoll.

Bakator-ról azt olvassuk TudGyűjt. 1836. VIII. 69: «Chasselas d'or vagy *Bacca-d'or*, Haller szerint, Ugarosság 68. §. VII. D.» (Igy CzF. és az Athenæum Kézi-Lexikona, mely megjegyzi, hogy a *bakator* — v. *bakar*, *bákor* — Nápolyból jött hozzánk.)

Bakó: ol. *baco*, ein wort die kinder zu erschrecken, wie mit dem Ruprecht? Vö. «A bakó vigyen el! A bakó vágja le a fejed!» Vas vm. Nyr. XVII. 135. A 'hóhér' jelentés a mumuséból fejlődhetett.

Bécs obulus, heller: ol. *bezzo* venetianische münze («vom deutschen *batzen*, ursprünglich eine münze von Bern mit dem wappen der stadt, dem bären oder *betz* [*petz*]» Diez).

Bérszén, *bérszöny*: régibb ol. *verzino*, mely mellett talán **berzino* alak is járatos volt (ma *brasile*). Vö. Diez s. v. *Brasile*.

SIMONYI ZSIGMOND.

A M. T. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt.; szerkeszti Budenz József, XV—XXII. köt. 1862—1892. Ára kötetenként II—X-ig 1 frt 50 kr., XI-től fogva 3 frt.

NYELVEMLÉKTÁR. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. 1874—90. 8-adrét.

I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Codex. Közzéteszi: Volf Gy.

II. kötet. Weszprémi C. Peer C. Winkler C. Sándor C. Gyöngyösi C. Thewrewk C. Kriza C. Bod C. Közzéteszi: Volf Gy.

III. kötet. Nagyszombati C. Szent Domonkos C. Virginia C. Közzéteszik: Komáromy L. és Király P.

IV. V. kötet. Érdy C. — VI. kötet. Tihanyi C. Kazinezy Codex. Horvát Codex. — VII. kötet. Ehrenfeld C. Simor C. Cornides C. Sz. Krisztina élete. Vitkovics C. Lányi C. — VIII. kötet. Sz. Margit élete. Példák könyve. A sz. apostoloknak méltóságáról. Apor C. Kulcsár C. — IX—X. kötet. Érsekújvári C. — XI. kötet. Debreczeni C. Gömör C. — XII. kötet. Döbrentei C. Teleki C. — XIII. kötet. Festetics C. Pozsonyi C. Keszthelyi C. Miskolczy töredék. — XIV. köt. Lobkowitz C. Batthyányi C. Czech C. — Közzéteszi Volf Gy. Ára kötetenként 2 frt.

RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK. V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Kinyomatta Toldy; a Csesesz-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf Gy. 1888. Ára 6 frt.

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA. (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilárdy Áron. I. kötet: Középkori magyar költői maradványok 1877. II.—V. kötet: XVI. századbeli magyar költők 1880—86. Ára kötetenként 2 frt.

CODEX CUMANICUS bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel s glossariumokkal kiadta gr. Kuun Géza. 1880. N. 8-rét. Ára 5 frt.

UGOR FÜZETEK. Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. (Különnyomatok a Nyelvtudományi Közleményekből.)

I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatványok. 1879. Ára 60 kr.

II. sz. Zürjén nyelvmutatványok. Közl. Budenz J. s Halász I. 1880. Ára 60 kr.

III. szám. Halász I. Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok 1881. Ára 60 kr.

IV. szám. Máté evangélioma moksa-mordvin nyelven. Tyumenyev fordításából közölte Budenz J. 1881. Ára 60 kr.

V. szám. Munkácsi Bernát. Votják nyelvmutatványok és nyelvtanulmányok I. 1884. Ára 60 kr.

VII. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv. I. Lule- és Pite-lappmarki nyelvmutatványok és szótár 1885. Ára 1 frt 20 kr.

VIII. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv. II. Jemtlandi lapp nyelvmutatványok. 1886. Ára 60 kr.

IX. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv. III. Ume- és Tornio-lappmarki nyelvmutatványok. 1887 Ára 1 frt 20 kr.

Felhívás előfizetésre.

A régi magyar nyelv emlékei a mohácsi vész előtti korból.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy a régi magyar nyelvnek a mohácsi vész előtti korból fönmaradt fontosabb emlékeit teljesen hű photographiai másolatokkal, mutatványokkal, nyelvi és történeti magyarázatokkal közre fogja bocsátani. Alkalmat ad ezzel arra, hogy a nagyobb közönség is megismerkedhessék nyelvünk régi állapotával: miként beszéltek és írtak eleink az Árpádi és vegyes házakbeli királyok korában; s másfelől módot nyújt, hogy az iskolák és tanulók az eredetivel teljesen megegyező hasonmásokat a magyar nyelv és irodalom tanításában és tanulásában fölhasználhassák.

Mintegy *húsz* régi nyelvemléket vesz föl e kiadásba, elkezdve az 1225. év táján írt Halotti Beszéd s végezve az 1530-ból származó Katalin-legendán. A rövidebbek (Halotti Beszéd, Königsbergi töredék, Szabács viadala, Sajószentpéteri végzés s néhány érdekesebb magánlevél) teljes szövegéről, a nagyobb terjedelműeknek egyes érdekesebb részleteiről készített photolithographiai másolatot; adni fogja mindeniknek palaeographiai olvasását, s mindeniket föl fogja világosítani nyelvi és történeti magyarázatokkal.

E kiadás gondozását a Nyelvtudományi bizottság felügyelete mellett és megbízottjának közreműködésével a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatala fogja intézni. Tájékozni akarván magát a készítendő példányok száma felől, *A régi magyar nyelv emlékei* photographiai kiadására ezennel aláírást hirdet.

Egy-egy bekötött példány aláírási ára 4 frt; iskoláknak legalább 10 példány együttes megrendelésénél és a Könyvkiadó Vállalat pártolói részére 25 % engedménnyel, tehát 4 frt helyett 3 frt. Az összeg, előleges értesítés után, a jelen év szeptember havában, a példány átvételkor lesz fizetendő. *Iskolák, ha tíz példányt rendelnek, a fizetést 3—4 évre csozthatják.* — A bolti ár tetemesen magasabb lesz.

Az aláírási nyilatkozatok f. évi április hó 15-ig a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához küldendők be.

E föl hívást melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe s különösen azt a pontot, mely az iskolai *együttes megrendelésekről* szól. Nem annyira a professzorokra gondolunk itt; — a kik tudományos irodalmunknak amúgy is áldozatra-kész pártfogói, — hanem inkább a felső osztályok *ifjúságára*. Tanáraink nagyon hasznos dolgot művelnének, ha a gimnáziumok és reáliskolák két-három legfelső osztályában gyűjtenének aláírásokat. Nem áldozatot kérünk itt az ifjúságtól, mint sok más esetben; mert olyan díszes, tanulságos és hazafias érdekű könyvet fognak kapni a három forintért, hogy valóban félig ajándék számba mehet. Az iskolai könyvtáraknak okvetetlen meg kellene szerezni e munkát, még pedig nem csak a tanáriaknak, hanem az ifjúságiaknak is. A professzorok pedig szintén e közös megrendelésekhez csatlakozzanak, hogy a 25%-nyi kedvezményben részesüljenek. Az iskolai ifjúság nemeslelkű pártfogói is nagy jót tennének, ha tíz-tíz példányt megrendelve jutalomkönyvül osztanák ki a kitünő növendékek közt.

Ha így a tömeges megrendelésekkel lehetővé teszszük a vállalat létrejöttét, olyan segédeszköz nyerünk, mely kitünően tájékoztat nyelvemlékeink s nyelvtörténetünk felől s nagyban előmozdíthatja a régiség iránti érdeklődést.